

Αναπνευστήρας #1 – ερευνώντας εργατικά ίχνη στον βυθό της ταξικής αμνησίας

Από [7ψχ](#)

Στην σειρά άρθρων με τον γενικό τίτλο "αναπνευστήρας" θα παίρνουμε βαθιές ανάσες και θα καταδυόμαστε στο δαιδαλώδες παρελθόν της εργατικής τάξης, των αγώνων της, των ορίων της και των αντιφάσεων της στην Ελλάδα και όπου αλλού κρίνουμε σκόπιμο κάθε φορά. Η ακατάσχετη επέλαση της αμνησίας και της απάθειας, όχι μόνο στις εκφάνσεις της "ταξικής μνήμης" αλλά σε κάθε στιγμή της κοινωνικής ζωής, δυστυχώς έχει δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την εμφάνιση ενός νέου τύπου "εργαζόμενου-ανθρώπου" που πεθαίνει κάθε βράδυ και γεννιέται κάθε πρωί. Και δεν είναι απαραίτητα κακό να ξεχνάει κανείς την ιστορία του και να αναγεννάται καθημερινά. Αλλά θα πρέπει να συμβιβαστεί με την αδυσώπητη πραγματικότητα ότι πλέον θα έχει οριστικά μετατραπεί σε ένα φτερό αφημένο στον άνεμο της καπιταλιστικής κακοκαιρίας και της καταιγίδας του θεάματος. Στον "αναπνευστήρα" δεν θα το βάλουμε κάτω. Λοιπόν; Βαθιά ανάσα και βουτάμε...

Υπάρχουν δύο τρόποι να αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας, ως σύγχρονοι εργάτες/τριες. Ο πρώτος τρόπος, που ομολογουμένως δεν μας είναι αρεστός, είναι να μας βλέπουμε σαν κάτι παροδικό, σαν ένα μοιραίο παρασπράτημα της μοίρας, σαν τον λαχνό που μας κλήρωσε η ζωή. Μια τέτοια θεώρηση, δυστυχώς, δεν μπορεί να δει πέρα από την μύτη της. Επιπλέον προσελκύει την μοιρολατρεία, τον συμβιβασμό και την παραίτηση, όπως το ωμό κρέας τις σφήκες. Ο δεύτερος τρόπος πρεσβεύει μια "ιστορική" οπτική πάνω στον εαυτό μας και συγκεκριμένα πάνω στον συλλογικό εαυτό μας, αυτό που αλλιώς ονομάζουμε και τάξη. Πράγμα δύσκολο, οπωσδήποτε, να "μαθευτεί" καθώς ευκολότερα "βιώνεται" αν και εφόσον υπάρχουν τα εφόδια για να βιωθεί: δηλαδή ο αδιαπραγμάτευτος πλούτος που μας κληροδότησαν η εργατική αλληλεγγύη, η εργατική μνήμη και άλλες υπό εξαφάνιση σήμερα έννοιες του 20ου αιώνα.

ΤΟ ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟ ΡΕΠΟ

Ένα ακανθώδες και συχνά ανομολόγητο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν σήμερα οι εργαζόμενοι στην εστίαση είναι το εβδομαδιαίο πρόγραμμα της επιχείρησης και τα ρεπό τους μέσα σε αυτό. Συχνά τα προγράμματα καθορίζονται την τελευταία στιγμή με αποτέλεσμα οι προσωπικοί χρόνοι και η προσωπική ζωή των εργαζομένων να θυσιάζονται μπροστά στην ανοργανωσιά του αφεντικού ή στις κάθε φορά "επείγουσες" ανάγκες του μαγαζιού. Η δε Κυριακή, μια μέρα που παραδοσιακά έχει συνδεθεί με τησχόλη, την ξεκούραση και την αργία από την δουλειά, για τους εργαζόμενους της εστίασης είναι το ακριβώς αντίθετο: μέρα εντατικής εργασίας. Κι αν μετά την καθιέρωση από 1/1/1984 της εβδομαδιαίας εργασίας των 40 (και κατ' ανώτατο όριο 48) ωρών, το εβδομαδιαίο ρεπό προκύπτει ως αυτόνομο, τα πράγματα δεν ήταν πάντα έτσι.

ΒΟΥΤΙΑ ΣΤΗΝ Β' ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Το παρακάτω απόσπασμα προέρχεται από το ΦΕΚ της 1ης Οκτωβρίου 1924, το οποίο περιέχει διάφορα προεδρικά διατάγματα του τότε προέδρου της δημοκρατίας, Παύλου Κουντουριώτη, που δημοσιεύτηκαν από την κυβέρνηση Θεμιστοκλή Σοφούλη, και ρυθμίζει το εβδομαδιαίο κυριακάτικο ρεπό για τους εργαζόμενους στην εστίαση γενικά.

Περί εβδομαδιαίας αναπαύσεως των υπαλλήλων των ξενοδοχείων, εστιατορίων, καφενείων κλπ.

Άρθρον 1

Αι διατάξεις του παρόντος διατάγματος εφαρμόζονται εις τας κάτωθι επιχειρήσεις:

Ξενοδοχεία ύπνου

Εστιατόρια

Καφενεία

Ζυθοπωλεία

Ζαχαροπλαστεία

Γαλακτοπωλεία

Οινοπωλεία, μαγειρεία, ποτοποιεία

Τα παντοπωλεία των εξοχικών κέντρων

Άρθρον 2

Το προσωπικό των εν τω άρθρω 1 επιχειρήσεων δικαιούται ανά περίοδο επτά ημερών αναπαύσεως είκοσι τεσσάρων συνεχών ωρών.

Άρθρον 3

Πας διευθυντής ή διαχειριστής των εν τω άρθρω 1 επιχειρήσεων υποχρεούται να έχη ανηρτημένον εις καταφανή μέρη του καταστήματος πίνακα αναγράφοντα:

Το ονοματεπώνυμον των απασχολουμένων εις την επιχείρησιν αυτού προσώπων μετά της ηλικίας αυτών.

Την ημέραν της εβδομάδος καθήν χορηγείται εις έκαστον εργάτην ή υπάλληλον η εβδομαδιαία εικοσιτετράωρος ανάπαυσις.

Αι εργάσιμοι ώραι του προσωπικού δέον να κανονίζονται κατά τρόπον ώστε κατά χρονικόν διάστημα δύο ή περισσότερων εβδομάδων η εικοσιτετράωρος ανάπαυσις να συμπίπτει εκ περιτροπής και καθ ημέραν Κυριακήν.

Τα παραπάνω οπωσδήποτε δεν μπορούν να ιδωθούν ξέχωρα από το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο που διαδραματίζονταν, καθώς αρέσκονται να λένε οι ιστορικοί. Το μικρό μέγεθος αυτού του άρθρου, όμως, μας περιορίζει από το να μιλήσουμε εκτενώς για τις ποικίλες ιστορικές και κοινωνικές προκείμενες της σχετικής με την κυριακάτικη αργία των εργατών της εστίασης νομοθεσίας. Μια φευγαλέα ματιά, όμως, στην κυριακάτικη αργία καθεαυτή κρίνεται απαραίτητη.

Η ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΑΡΓΙΑ

Το ζήτημα της κυριακάτικης αργίας μπορεί να μπήκε στον δημόσιο διάλογο από την μεριά των εργατικών κινητοποιήσεων πολύ νωρίτερα απ' ότι μπορεί να φανταστεί κανείς¹, όμως η αποφασιστική στάση του Στρατιωτικού Συνδέσμου να δείξει ένα φιλολαϊκό πρόσωπο και η συμμαχία που σύναψε με συντεχνίες εργοδοτών και μαγαζατόρων στα πλαίσια ενός γενικότερου μεταρρυθμιστικού πνεύματος, οδήγησε τελικά στην ψήφιση του σχετικού νόμου το 1909. Η πρώτη, ωστόσο, μαζική κινητοποίηση υπέρ της κυριακάτικης αργίας έγινε το 1872 από κάποιους “μακρακιστές”, μια hardcore οργάνωση ορθόδοξων χριστιανών της εποχής. Το ζήτημα ετέθη στο προσκήνιο για δεύτερη φορά πάλι από θρησκευόμενους κύκλους το 1899 και ειδικότερα από τον Μητροπολίτη Αθηνών και ζηλωτές χριστιανούς που ήθελαν να επιβάλουν τον υποχρεωτικό εκκλησιασμό τις Κυριακές².

Ενώ από τους εργαζόμενους το αίτημα για αργία την Κυριακή αντιμετωπίστηκε γενικά θετικά στα πλαίσια γενικότερων και πολύχρονων εργατικών κινητοποιήσεων για μείωση του εβδομαδιαίου χρόνου εργασίας, από την μεριά της εργοδοσίας οι αντιδράσεις ήταν επαμφοτερίζουσες και σίγουρα όχι ενιαίες.

ΤΑ ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΑΦΕΝΤΙΚΑ

Αυτοί που αντέδρασαν δυναμικότερα στην καθιέρωση της κυριακάτικης αργίας δεν ήταν οι μεγάλες επιχειρήσεις του κέντρου αλλά τα πολλά και μικρά μαγαζιά των συνοικιών. Ο λόγος ήταν απλός: οι μικρές επιχειρήσεις μπορούσαν να σταθούν ανταγωνιστικά απέναντι στις μεγάλες παρατείνοντας το ωράριο λειτουργίας τους, δηλαδή αναγκάζοντας τους υπαλλήλους τους να δουλεύουν περισσότερο. Μέσω της υπερεργασίας των εργατών τους, και κατά συνέπεια της απόσπασης απόλυτης υπεραξίας, μπορούσαν να υποσκελίζουν αυτά που έχαναν λόγω της μειωμένης πελατείας, του μικρού κύκλου εργασιών και των χαμηλότερων τιμών που υποχρεωτικά παρείχαν τις υπηρεσίες τους από τα μεγάλα και πολυτελή καταστήματα του κέντρου.

Μάλιστα, αυτή η ενδοαφεντικάνικη αντινομία είχε και τις τραγελαφικές στιγμές της. Για παράδειγμα, ο Φ. Ηλιόπουλος, πρόεδρος της συντεχνίας αρτοποιών, συμμάχησε ανοιχτά με το εργατικό κίνημα για την προώθηση του αιτήματος της κυριακάτικης αργίας με αποκορύφωμα να παροτρύνει δημόσια τους αρτεργάτες να ιδρύσουν σωματείο για την νομοθέτησή της.

¹ Ήδη από το 1890 έγιναν απεργίες με επίκεντρο τα εμπορικά καταστήματα ένδυσης και υπόδησης του αθηναϊκού κέντρου, αργότερα το 1909-1910 στους τυπογράφους, 1896-1899 στους ζαχαροπλάστες, 1894, 1902 και 1903 στους κουρείς και 1904-1905 στους αρτοποιούς.

² Για περισσότερα πρβλ. Νίκος Ποταμιάνος, Ευγενή παχύδερμα και πάσχοντες εργάτες: επίκαιρες ιστορίες από τις αρχές του 20ου αιώνα, εκδ. Ασίνη, Αθήνα 2016 και ίδιου, Οι Νοικοκυραίοι: μαγαζάτορες και βιοτέχνες στην Αθήνα 1880-1925, εκδ. Π.Ε.Κ., Ηράκλειο 2016

αργίας των κουρείων καθ' όλην την ημέραν της Κυριακής είναι όχι καταστρεπτικός αλλά και ολέθριος διά τους βιοπαλαιστάς κουρείς των Αθηνών, τους εργαζόμενους άνευ βοηθών ή και με έναν ή δύο τοιούτους³.

Βέβαια, αυτός που έστειλε τη παραπάνω επιστολή στην εφημερίδα “ΕΜΠΡΟΣ” λεγόταν Κ. Ιγγλέσης και είχε το αξίωμα του προέδρου του συλλόγου κουρέων καταστηματαρχών. Αμφιβάλλουμε αν οι “ένας ή δύο τοιούτοι”, δηλαδή οι εργαζόμενοι των μικρών αφεντικών κουρέων της περιόδου, είχαν την ίδια άποψη με τον Ιγγλέση ή αν προτιμούσαν -αντί να δουλεύουν- να βολτάρουν την Κυριακή στον Πειραιά ή το Νέο Φάληρο μαζί με το “μέγα μέρος των κατοίκων που είναι φρεσκοξυρισμένοι”, όπως αναφέρει στο άρθρο.

Η ΕΣΤΙΑΣΗ

Αντίστοιχες απόψεις για το ζήτημα με αυτές που εξέφεραν οι καταστηματαρχες των κουρείων και των εμπορικών καταστημάτων συναντάμε και στα εστιατόρια, τους φούρνους και τα ζυθοπωλεία. Τα μεγάλα αφεντικά είναι υπέρ της θέσπισης και τα μικρά ενάντια. Αυτή η διχογνωμία, που στην ουσία της συνιστά μια ιστορική μορφή ενδοκαπιταλιστικής σύγκρουσης μεταξύ προωθημένων και καθυστερημένων τμημάτων του ελληνικού επισιτιστικού κεφαλαίου των αρχών του αιώνα, αποτυπώνεται γλαφυρά στην συζήτηση που διεξήχθη στην Βουλή για το θέμα:

Άρχεται κατόπιν η συζήτησις επί της προτάσεως νόμου περί προσθήκης διατάξεων εις τον νόμον περί Κυριακής αργίας.

Οι κ.κ. Σιμόπουλος και Αγγελόπουλος ζητούν να μη εξαιρεθούν της αργίας οι αρτοποιοί. Ο πρώτος προσθέτει ότι οι τρώγοντες γερμανικών άρτων ας τον φάγουν και ολίγον ξερόν.

Ο κ. Δ. Ράλλης λέγει ότι πρέπει εις έκαστον φούρνον να μένη εις μόνον μέχρι της μεσημερίας διά ν' απασχολήται με τα ψητά, το σύνθηρες φαγητόν των λαϊκών τάξεων κατά τας Κυριακάς.

Ο κ. Καφαντάρης υποστηρίζει ότι πρέπει κατά τας Κυριακάς να κλείουν και τα ζυθοπωλεία διότι θα ελκύσουν προς εαυτά τας εργατικές τάξεις και θα τους καταστήσουν αλκοολικούς.

Ο κ. Βοζίκης ζητεί να του εξηγηθεί τι διαφέρει το μαγειρείον από το εστιατόριον.

Ο κ. Ράλλης λέγει ότι μαγειρείον είναι το εστιατόριον του λαού.

Ο κ. Ράλλης λέγει ότι τα μαγειρεία είναι λαϊκά κέντρα εις τα οποία ο εργάτης θα εύρει κατά την Κυριακήν τον συνάδελφόν του να συνομιλήσει και να συμφάγει μετ' αυτόν. Δεν δυνάμεθα λοιπόν να στερήσωμεν τας λαϊκάς τάξεις των κέντρων τούτων.

Ο κ. Ράλλης λέγει ότι τέλος πάντων πρέπει να το είπωμεν ξάστερα ο κόσμος θέλει να πάρη και το παγωτόν του.

Γίνεται συζήτησις κατόπιν αν πρέπει τα εξοχικά κέντρα να μένουν ανοιχτά την Κυριακή μέχρι της 1 μετά το μεσονύχτιον ή μέχρι της δευτέρας.

Ο κ. Δραγούμης επί τέλους λέγει ότι πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι αι ώραι είναι ελληνικάι και ότι όταν λέγωμεν την 1ην μ.μ. ώραν πρέπει να είμεθα πεπεισμένοι ότι θα φθάσωμεν εις τας 2⁴.

Αν εξαιρέσει κανείς την τελευταία αποστροφή του Δραγούμη, που περιγράφει με απόλυτη ευκρίνεια μια πτυχή της ελληνικής ιδιαιτερότητας που ήταν από τότε γνωστή και η οποία είναι απόλυτα αληθής, οι υπόλοιπες παπάτζες των βουλευτών και το τάχα μου νοιάξιμό τους για “τας εργατικές και λαϊκάς ανάγκας” είναι η βιτρίνα μιας οδυνηρής και πολύ ωμής διαπίστωσης που το πολιτικό προσωπικό των αφεντικών είχε υπόψη του από τότε. Και αυτή η διαπίστωση δεν ήταν άλλη από το γεγονός ότι τα αφεντικά είχαν απέναντί τους ένα νεοσχηματισμένο θηρίο που είχε λάβει την μορφή κοινωνικής τάξης, καταλάβαινε τον εαυτό του ως τέτοια και έφτιαχνε την γλώσσα και τον πολιτισμό του: το προλεταριάτο των αρχών του 20ου αιώνα. Η στιγμή που οι ανάγκες του και η αδιαπραγμάτευτη ικανοποίησή τους θα το ωθούσαν στο προσκήνιο της ιστορίας δεν θα αργούσε. Και το ήξεραν καλά αυτό ο Ράλλης, ο Βοζίκης και Δραγούμης, μολονότι ο τελευταίος ήταν δύσπιστος με την συνέπεια των ελλήνων στην ώρα των ραντεβού τους.

³ Εφημ. ΕΜΠΡΟΣ, 4-3-1910

⁴ Εφημ. ΕΜΠΡΟΣ, 4-3-1910

